

חינוך מוזיאוני ולמידה בבתי הספר

תועלת הלמידה במוזיאונים

מוזיאון מהווה סביבה לימודית שמתאימה גם ללמידה פורמלית וגם ללמידה בלתי פורמלית (Pumpian et al., 2006). מוזיאונים מהווים אוסף של אובייקטיבים, שכל אחד מהם מוצג בהקשר הטבעי, החברתי או התרבותי הייחודי שלו. האובייקטים מאתגרים ומקדמים חשיבה ורפלקציה, מציעים רמזים לפיתוח קשרים בלתי צפויים ומצטרפים ביחד לנרטיבים המעצימים את חוויית הביקור (Paris, & Hapgood, 2002). אחד המאפיינים העיקריים של המוזיאון, שהופך אותו לסביבת למידה מיטבית, הוא מתן תחושה של אותנטיות. האותנטיות של האובייקט מעוררת פרשנות ודמיון של המבקר ויוצרת אצלו את החוויה של "הידבקות קסומה" (magic contagion) במוצג, המקדמת למידה לעומק (Evand et al., 2002). כך נוצרת סקרנות אינטלקטואלית, המאפשרת לקשר בין תיאוריות מדעיות ומונחים מופשטים לתופעות בעולם האמיתי, לשבור סטריאוטיפים, לפתח הבנת מונחים מדעיים, לעודד חשיבה עצמאית ומדעית ותפיסה אינטגרטיבית, המשלבת את הזוויות הנלמדות במקצועות השונים (Ross, 2006). לתחושת האותנטיות שתלמידים חשים במוזיאון מצטרפת תחושת הפליאה שמעוררות יצירות האמנות, כמו גם אובייקטים אחרים המוצגים במוזיאונים. הפליאה האסתטית מעוררת את הדחף לחקור ולהבין את המשמעות של יצירת האמנות ואת הקשר בינה לבין ידע קודם ולבחון אותה לאור הידע החדש ולכן היא מקדמת את המיומנויות הקוגניטיביות ואת היכולת לחשיבה מדעית (Constantino, 2010).

חשיבותה של הלמידה ממוזיאון גדלה לאור ההגבלות על פיתוח היצירתיות ועל הלמידה לעומק הקיימות בסביבה הבית ספרית (Kydd, 2007). למרחב המוזיאוני השפעה חיובית על פיתוח מוטיבציה ללמוד בעקבות השילוב בין למידה להנאה. כאשר המוזיאון מצליח לעורר את הסקרנות של התלמידים וכאשר הוא תואם לתחום האינטרסים שלהם ומאפשר את מעורבותם בתחומים המעשיים, הקוגניטיביים והרגשיים באמצעות פעילות מאתגרת ומורכבת, שנמצאת בטווח ההתפתחות הקרובה שלהם, הוא מעורר את חוויית הזרימה הקשורה למוטיבציה פנימית (Csikszentmihalyi, & Hermanson, 1995).

התנאים להצלחת הלמידה במוזיאונים כוללים: כינון משמעות אישית, יכולת להשמיע קול, שיתוף פעולה עם אחרים, למידה מתוך אינטראקציה קבוצתית, יכולת בחירה ופיקוח עצמי (Griffin, 2004). הצלחת הלמידה קשורה גם להדרכה הדיאלוגית, שבמהלכה מתנהל משא ומתן סביב משמעות המוצגים (שליטה, 2013).

מוזיאונים לאמנות מהווים בימה לביצוע ריטואלים תרבותיים, המכוננים את הערכים של התלמידים ואת תפיסותיהם על אודות זהותם החברתית, התרבותית והפוליטית (Eblitz, 2007). בנוסף לכך, למידה במוזיאונים עשויה לאתגר את הגבולות של המעמד החברתי באמצעות העשרת ההון התרבותי של התלמידים (Pumpian et al., 2006).

השפעת הלמידה המוזיאונית: ממצאים אמפיריים

מחקרים אמפיריים מצביעים על מגוון ההשפעות החיוביות של למידה המתרחשת במרחב המוזיאוני או למידה באמצעות תצוגות מוזיאוניות. כך, נמצא, כי גם בקרב תלמידים מחוננים (בכיתות ד', ה'), כאשר הלמידה נעשתה על בסיס מיצגים במוזיאון למדע, היא שיפרה את הבנתם והעלתה את התעניינותם בקריירה מדעית (Mehler, 2003). בעקבות ביקור בתצוגות במרכזי מדע תלמידים רוכשים את היכולת להשתמש במונחים מדעיים להסבר תופעות מחיי היום-יום, מה שמשפר את הלמידה בבתי הספר (DeWitt, 2008). נמצא גם, כי לביקורים במוזיאונים יש השפעה משמעותית על פיתוח האוריינות המדעית בטווח הארוך (Rahm, 2004). בנוסף לכך, נמצא, כי תכנית שמורכבת ממספר ביקורים מודרכים במוזיאונים לאמנות תורמת לפיתוח מיומנויות של חשיבה ביקורתית, גמישות חשיבתית, השוואה, בניית קשרים ופרשנות (Burchental, & Gtohe, 2007). מחקר על תלמידי כיתה ג', שהשתתפו בתכנית "Open minds" בקנדה, שכללה שבוע של למידה במוזיאון (או גן חיות), כאשר תלמידים משלבים ביקור עם ביצוע מטלות, מצא, כי התלמידים שנטלו חלק בתכנית שיפרו את מיומנויות הכתיבה שלהם פי ארבע מאשר השיפור שחל בקבוצת הביקורת שהמשיכה בלימודים רגילים (Kydd, 2007).

שיתופי פעולה בין מוזיאונים לבתי ספר

ניתן להצביע על שתי תפיסות עיקריות לגבי אופן שיתוף הפעולה בין מוזיאונים לבתי ספר:

- האופי השונה בין שני המוסדות, כאשר הלמידה במוזיאונים מתבצעת מבחירה של התלמיד והלמידה בו מאורגנת סביב האובייקטים המוצגים, מחייבת להסתכל על שני המוסדות כשונים זה מזה, בעלי יעדים שונים ופועלים במתודות שונות, אך עם כל זה עליהם להיות משלימים זה את זה וקשורים ביניהם (Wertsch, 2002).
- מנגד, יש לראות את המרחב המוזיאוני ואת הסביבה הלימודית בבתי הספר כמכלול למידה רציף ולחתור ליצירת המשכיות ולטשטוש הגבולות ביניהם (Weil, 2017). תפיסה זו דורשת הרחבת הרצף הלימודי-חיוני בין המרחב המוזיאוני למרחב הבית ספרי (גביש, 2018), כאשר הגבולות בין שני המוסדות נחצים והמוזיאון "פולש" לבית הספר וההיפך (Griffin, 2007).

ניסיון מערכת החינוך בארצות הברית מצביע על הפוטנציאל של שימוש במשאבי המוזיאונים לעמידה בדרישות של תוכנית הלימודים הלאומית במתמטיקה, במדעים, בשפה ובמדעי החברה. לשם כך נדרש שיתוף פעולה הדוק בין המורים למדריכים במוזיאון, לזיהוי הקשרים בין תוכנית הלימודים לתכנים ולמשאבים הנמצאים ברשותו של המוזיאון ולבניית תוכנית הביקורים וההדרכה במוזיאון בהתאם להתקדמות בחומר הרלוונטי (Pumpian et al., 2006). בבסיס שיתוף הפעולה בין בתי הספר למוזיאונים נמצאת התפיסה הגורסת, כי למען הצלחת הלמידה במוזיאונים לא ניתן להסתפק בביקור חד-פעמי, מנותק מההקשר החינוכי וכי יש ליצור תנאים להטמעת הידע החדש בידע הקודם. לכן מומלץ ליצור סדרת מפגשים מובנים, כאשר לביקור במוזיאון מתווסף מפגש מקדים ומפגש מסכם או לבנות תוכנית לימודים משולבת, המאפשרת יישום ממשי ומתמשך של החומר הנלמד בכיתה במסגרת המוזיאון. מרחב הלמידה המוזיאוני עשוי לשמש כמתווך בין הלמידה המופשטת לחיים הממשיים ולהפוך את

הלמידה להתנסותית, ממשית ומשמעותית (מוגרם, 2018). כמו כן, מומלץ לבצע ביקורים במוזיאון במשך כמה ימים רצופים, כדי להפחית את ההשפעה של החוויה החדשה והראשונית, להעמיק את ההבנה, לעבד את המידע החדש, לבצע רפלקציה ולהבין את המשמעות של הביקור (Kydd, 2007).

ניתוח הפרקטיקה הקיימת בחינוך מוזיאוני בארצות הברית מצביע על מספר דגמים של שיתוף פעולה בין מוזיאונים לאמנות לבין בתי ספר (Liu, 2007):

- *מוזיאון כספק התכניות* - היעדר שיתוף פעולה: מוזיאונים מעצבים תוכניות עבור תלמידים ללא דיונים עם בתי הספר. שיטה זו עדיין נפוצה.
- *אינטראקציה מכוונת על ידי המוזיאון*: המוזיאון מסכים לחלוק אחריות עם מורים במה שקשור למציאת דרכים של שימוש במוזיאונים כמשאב לתוכן.
- *אינטראקציה מכוונת על ידי בית הספר*: מורים לוקחים תפקיד פעיל ויוזמים אינטגרציה בין חומר מוזיאוני ללימודים.
- *מוזיאון כבית ספר*: לדוגמה, ב-1994 נפתח בניו יורק בית ספר מוזיאוני, שבו תוכנית לימודים בין-דיסציפלינרית, הכוללת אומנויות, היסטוריה, שפה ומדעים; בית הספר מאפשר פיתוח פרויקטים וביצוע חקר עצמאי. בדגם זה חינוך מוזיאוני אינו השלמה לחינוך בית ספרי, אלא בסיס שעליו נשענת תוכנית הלימודים.
- *בית ספר בתוך מוזיאון*: מספר בתי ספר פרטיים הוקמו בתוך מוזיאונים כדי להרחיב ולהעמיק את החוויות של לימודי אמנות.
- *אינטראקציה בין מוזיאון לבית ספר באמצעות גוף שלישי*: הגוף השלישי עשוי למלא תפקיד מרכזי בפיתוח קשרים הדדיים בין בתי ספר למוזיאונים.

בארץ, שיתופי פעולה בין בתי הספר למוזיאונים כוללים את הדגמים הבאים (גביש, 2018):

- רצף של מפגשים במוזיאון ובכיתה (מתקיימים מספר מפגשי הכנה לביקור במוזיאון וגם מספר מפגשים לסיכום ולעיבוד תוצאות הביקור).
- תוכניות רצף במוזיאון ובכיתה, כאשר המוזיאון מלווה ומנחה את תהליך הלמידה המתרחב בכיתה באמצעות ביקורים בו (לדוגמת תכנית "כיתת אמן", המופעלת על ידי מוזיאון ישראל בבתי הספר יסודיים בירושלים, שבהם יש כיתות מצוינות באמנות, ד'ו').
- שימוש במוזיאון כאמצעי להשגת מטרות חברתיות וערכיות; אמנות נתפסת כגשר בין אוכלוסיות שונות.
- פיתוח תוכניות דיגיטליות לא כחלופה ליצירת המקור, אלא כאמצעי תיווך.
- תוכנית להכשרת מורים ומחנכים להגשמת חזונום באמצעות אמנות.

מקורות

גביש, ט, (2018). מה נשתנה? הפדגוגיה של שנות האלפיים במוזיאון ובכיתה. בתוך י' מוגרם (עורכת), שיח פדגוגי במרחב המוזיאוני: שותפויות בתי ספר ומוזיאונים בישראל (עמ' 34-47). תל אביב: מכון מופת.

מוגרם, י' (2018). שותפויות בין בתי ספר למוזיאונים – ספרות ומקרי חקר. בתוך י' מוגרם (עורכת), *שיח פדגוגי במרחב המוזיאוני: שותפויות בתי ספר ומוזיאונים בישראל* (עמ' 89-93). תל אביב: מכון מופת.

שליטה, ר. (2013). *דיאלוג עם אמנות: הדרכה דיאלוגית לאמנות בת-זמננו*. תל אביב: מכון מופת.

Burchenal, M., & Grohe, M. (2007). Thinking through art: Transforming museum curriculum. *Journal of Museum Education*, 32(2), 111-122.

Constantino, T. (2010). The critical relevance of aesthetic experience for twenty-first century art education: The role of wonder. In: T. Constantino, & B. White (Eds.), *Essays of Aesthetic Education for the 21st Century*", Sense Publishers, pp. 63-80.

Csikszentmihalyi, M., & Hermanson, K. (1995). What makes visitors want to learn? Intrinsic motivation in museums. *Museum News*, 74(3), 34-37.

De Witt, J. E. (2008). What is this exhibit showing you? Insights from stimulated recall interviews with primary school children. *Journal of Museum Education*, 33(2), 165-173.

Ebitz, D. (2007). Transacting theories for art museum education. In: P. Villeneuve (Ed.), *From periphery to center: Art museum education in the 21st century* (pp. 21-30). Reston, VA: National Art Education Association.

Evans, E. M., Mull, M. S., & Poling, D. A. (2002). The authentic object? In: S. G. Paris (Ed.), *A child's-eye view. Perspectives on object-centered learning in museums*, (pp. 55-77) New Jersey: Lawrence Erlbaum

Griffin, J. (2004). Research on students and museums: Looking more closely at the students in school groups. *Science education*, 88(S1), S59-S70.

Kydd, G., S. (2007). Moving Beyond the Classroom: Learning and the world of the art museum. In: P. Villeneuve (Ed.), *From periphery to center: Art museum education in the 21st century* (pp.117-121). Reston, VA: National Art Education Association.

Liu, W. C. (2007). Working together: Collaboration between art museums and schools. In P. Villeneuve (Ed.). *From periphery to center: Art museum education in the 21st century* (pp.129-137). Reston, VA: National Art Education Association.

Murriello, S. E., & Knobel, M. (2008). Encountering nanotechnology in an interactive exhibition. *Journal of Museum Education*, 33(2), 221-230.

Paris, S. G., & Hapgood, S. E. (2002). Children learning with objects in informal learning environments. In: S. G. Paris (Ed.), *Perspectives on object-centered learning in museums* (pp.37-54), New Jersey: Lawrence Erlbaum.

Pumpian, I., Grant, M., & Wachowiak, S. (2006). Perspectives on learning - creating optimal conditions for learning. In: I. Pumpian, D. Fisher, & S. Wachowiak, (Eds.), *Challenging the classroom standard through museum-based education: School in the park* (pp. 15-28). New Jersey: Lawrence Erlbaum..

Rahm, J. (2004). Multiple modes of meaning-making in a science center. *Science Education*, 88(2), 223-247.

Ross, D. (2006). The opportunity to learn science like scientists: Museums are a good idea. In: I. Pumpian, D. Fisher, & S. Wachowiak (Eds.), *Challenging the classroom standard through museum-based education: School in the park* (pp. 109-1228). New Jersey: Lawrence Erlbaum

Weil, S. (2017). Foreword. In: S. Hirsch, & L. Silverman (Eds.), *Transforming practice* (pp. 11–13). Washington, DC: Museum Education Roundtable.

Wertsch, J., V. (2002). Epistemological issues about objects. In: S. G. Paris, (Ed.), *Perspectives on object-centered learning in museums* (pp 113-118). New Jersey: Lawrence Erlbaum.